

MULTIMODALITÁS ÉS TRANSZLINGVÁLIS GYAKORLATOK A KÁRPÁTALJAI INTERNETEZŐK NYELVHASZNÁLATÁBAN¹

Márku Anita – Bartha Csilla

Bevezetés

Az internet megjelenésével új nyelvhasználati szinterek nyíltak meg, új kommunikációs csatornák alakultak ki. „Mára nemcsak belátható, de a kutatásokból is nyilvánvaló, hogy minden humán interakció alapvető sajátossága a multimodalitás, s hogy az emberek mindenkor a szemiotikai erőforrások (vagy módok) sokféleségéből hoznak létre jelentéseket” (Bartha 2017). A multimodalitást előtérbe helyező kutatások sokáig az „egynyelvű” közösségekre fókuszáltak, míg a „többnyelvű”, transzlingvális gyakorlatokkal foglalkozó vizsgálatok nem fordítottak erre figyelmet egészen a kétezres évek első évtizedéig (a multimodális fordulatról lásd Jewitt (2009)2014) (vö. Bartha 2017, lásd még Koike and Blyth ed. 2015, Meissner and Vertovec ed. 2016). A multimodalitás következtében jelentősen megsokszorozódik mindazon szemiotikai eszközök, erőforrások száma, amelyek közül az online társalgások során a nyelvhasználók az aktuális szituációhoz alkalmazkodva válogathatnak. A nyelvhasználók kreatívan „használhatják ki” nyelvi erőforrásaikat (vö. Pachné 2017), váltogathatják azok használatát: legyen szó nyelvekről, nyelvváltozatokról, regisztrekről, képekről, emotikonokról stb. Ezek a váltások és választások nemcsak a nyelvi kompetencia függvényében történnek, hanem a multimodalitás, különösen a vizualitás megerősödésével a nyelvváltozatok, nyelvek és egyéb szemiotikai eszközök, tehát nyelvi erőforrások közötti vált(ogat)ásokban a résztvevők arculat- és identitásépítési munkája (vö. Androutsopoulos 2006 a,b) is fokozottabban tetten érhető (vö. pl. Leppänen – Peuronen 2012, Bartha-Márku-Pachné-Heltai 2016, Pachné 2017).

A kárpátaljai magyar közösségben végzett eddigi kétnyelvűségi, szociolingvisztikai kutatások (például Cserniczkó szerk. 2003, Cserniczkó 1998, Cserniczkó szerk. 2010) szerint a kárpátaljai magyarok (alap)nyelvváltozatának egy kontaktusváltozatot tekinthetünk, amit a közösség tagjai „*po zákárpátszki*”-ként, kárpátaljai

¹ A TANULMÁNY AZ EMBERI ERŐFORRÁSOK MINISZTERIUMA ÚNKP-17-4 KÓDSZÁMÚ ÚJ NEMZETI KIVÁLÓSÁG PROGRAMJÁNAK TÁMOGATÁSÁVAL KÉSZÜLT.

nyelvjárásként azonosítanak (Márku 2013). Ennek a nyelvváltozatnak szerves részét képezik az olyan kétnyelvűségi jelenségek, mint a lexikai kölcsönzések, a fordítási interferencia és a kódváltás, azonban az egyes beszélők nyelvhasználatában nem mindegyik jelenség, s nem egyforma gyakorisággal jelentkezik.

A digitális nyelvhasználat szociolingvisztikai megközelítése, különös tekintettel a többnyelvű közösségek vizsgálatára, a magyar nyelvű szakirodalomban kevésbé van jelen (vö. Márku-Bartha 2015).

Internetes nyelvészeti kutatások Kárpátalján

2013-ban az MTA Posztdoktori Kutatói Programjában, az MTA NYI, Többnyelvűségi Kutatóközpontjában Bartha Csilla szakmai témavezetésével indult az a tervezett kutatási program, mely célul tűzte ki a kárpátaljai internetes nyelvhasználat jelenségeinek, a multimodális nyelvi gyakorlatok, és új identitásfaktorok feltérképezését (az eredményekről lásd: Márku 2016, 2017a,b,c; 2018 a,b,c, Bartha-Márku 2016, Márku-Bartha 2015). Ennek folytatása volt 2017-ben az ÚNKP kereteiben végzett projekt: *Kárpátaljai magyarul a virtuális térben: többnyelvűség és multimodalitás (és a kisebbségi nyelvi közösség megmaradásának esélyei)*. A kutatási program célja az volt, hogy választ kapjunk a következő kérdésekre az alábbi témák mentén:

- a kárpátaljai magyar közösség nyelvhasználatának vizsgálata a virtuális térben: nyelvválasztás, nyelvi variabilitás és kontaktusjelenségek; kreatív nyelvhasználat; újbeszélők (new speakers) a kárpátaljai magyar (virtuális) közösségben.
  - a nyelvek megjelenése a virtuális térben; a digitális nyelvi tájkép
  - nyelvválasztás az online fórumokon
  - a kontaktusjelenségek funkciói a közösségi fórumokon megjelenő diskurzusokban;
  - a nyelvi kreativitás, a kreatív nyelvhasználat jó példái
  - multimodalitás: pl. kép-szövegek, mémek;
- Az identitás és a digitális identitás mibenléte
  - a közösségépítés nyelvi vonatkozásai; új gyakorlóközösségek az online térben
  - a digitális én és a digitális identitás kérdései

A kutatási módszerekről

Többféle módszer kombinálásával végeztük a kutatást a kárpátaljai magyar közösség internetes nyelvhasználatáról:

- 2017 őszen (online)kérdőíves felmérést végeztünk a beregszászi Felsőfokú Szakintézet, valamint a II. RFKMF hallgatói körében az internetes nyelvhasználati szokások, az online tudatosság, a

digitális identitás kérdéseiről. A kérdőív 50 fő kérdést tartalmazott (és több alkérdést). Összesen 126 adatközlő töltötte ki.

- 2018 tavaszán fókuszcsoporthoz beszélgetést rögzítettünk a IV. évf. magyar szakos főiskolásokkal – 90 perc időtartamú hangfelvétel készült el.
- 2013-tól folyik a korpuszgyűjtés résztvevő megfigyelés módszerével (Milroy-Milroy 1985). Eddig mintegy 500 megnyilatkozást, kép-szöveget tartalmazó korpuszt gyűjtöttünk a többnyelvűség, a nyelvi kreativitás, a multimodális nyelvi gyakorlatok vizsgálatára; (részben a korábbi MTA posztdoktori kutatás keretében).

A gyűjtött anyag hasznosíthatósága:

(1) A gyűjtött elektronikus korpusz további kutatásokhoz használható, az adatok további elemzésekre is alkalmasak. Mint például: (a) kétnyelvűségi kutatásokhoz (b) internetes nyelvészeti kutatásokhoz; (c) anyanyelvi és idegennyelv-oktatási segédeszközök, tananyagok fejlesztéséhez háttéranyagként.

(2) Az elemzett részadatokat feldolgozó tanulmányok (a) az internetes nyelvészeti és többnyelvűségi kutatások szempontjából új elméleti-módszertani tanulsággal szolgálnak; (b) az identitáskutatás pedig hasznos tudnivalókat és hiányosságokat tár fel pl. pedagógusok számára az online tudatosságról, online biztonságról is;

A vizsgálat tehát részben alapkutatás, részben pedig a mindennapokban is *hasznosítható* alkalmazott nyelvészeti projekt, mely további kutatási kérdéseket vet fel, az online kérdőíves adatbázis, valamint az internetes diskurzusokat, kép-szövegeket tartalmazó korpusz pedig részletesebb, többértékű elemzési lehetőséget rejt.

A *kutatás eredményei* reményeink szerint hozzájárulnak, hogy átfogóbb képet kapjunk a kárpátaljai magyar kisebbség nyelvhasználatának sajátosságairól a virtuális térben, a kisebbségi többnyelvűség fenntarthatóságáról, valamint a kárpátaljai fiatalok identitástudatának újabb szegmenséről, az eddig alig kutatott digitális identitásról is megtudhattunk hasznos információkat.

Tekintettel a többféle módszerrel végzett kutatás összetettségére, valamint a gyűjtött korpusz nagyságára, az eredmények részletes elemzésére itt nincs mód, ezért ebben a tanulmányban csak a nyelvi variabilitást és kontaktusjelenségek, valamint a kreatív nyelvhasználat mibenlétét és mikéntjét, és a multimodalitás megnyilvánulásának egyik módját vizsgáljuk, kép-szövegek, mémek elemzésén keresztül. A tanulmányban az internetes nyelvhasználati korpuszból válogattunk adatokat, az online kérdőíves és fókuszcsoporthoz beszélgetés adataira nem térünk ki itt.

Nyelvi kreativitás, transzlingválás, a nyelvi erőforrások „kihasználása”

A transzlingválás terminus a translanguaging fordítása (García-Kleyn 2016 és García et al. 2017 alapján Heltai 2017²): nyelvekhez nem kötött, nyelveken átívelő kommunikáció. A beszélés alapegységének nem a nyelvet tekintik, hanem a beszélő repertoárját. Garcia szerint (García 2014: 149) a nyelvek nem struktúrák, hanem legalább két ember között megvalósuló cselekvési módok, melyek nem függetleníthetők az embert körülvevő szociális tértől. A beszélők a kommunikatív lehetőségek maximalizálása érdekében különböző nyelvi erőforrásokat használnak. A beszélők által használt nyelvi erőforrások alkotják a beszélő nyelvi repertoárját, mely egyetlen dinamikus komplexitás (García-Kleyn 2016: 24-26, vö. még Heltai 2017³).

Tehát amikor a beszélő több nyelv forrásaiból merítve „lingvál” vagy „nyelvít”, akkor transzlingvál. A transzlingválás tehát a két- vagy többnyelvűnek nevezett emberek beszédmódjaira utaló fogalom. Ebben a perspektívában a kárpátaljai magyarok nyelvhasználatára is jellemző többnyelvűségi jelenségekre mint multilingvális vagy multilingvis nyelvi gyakorlatokra, a kódváltásra is mint transzlingválásra tekintünk a továbbiakban.

Az eddigi kárpátaljai nyelvhasználati kutatások szintén hasonló aspektusból, de a szakirodalomban kanonizált terminusokat használva tekintett eddig a többnyelvű nyelvi gyakorlatokra: a kódváltásokat főleg szociolingvisztikai-pragmatikai szempontból, a kommunikációs cél és funkció, valamint a kontextus és a beszélő nyelvi hátterét figyelembe véve értelmeztük. Ezen kutatások alapján a kódváltások funkciója a beszélt nyelvben leginkább az idézés, valamint a kommunikációs szituáció (valamelyik elemének) megváltozása vált ki kódváltásokat. Az írott nyelvben, szépirodalomban pedig főleg stíluseszközként, idézésként élnek a szerzők ezekkel a nyelvi gyakorlatokkal.

A kárpátaljai magyar internetezők megnyilatkozásaikban a beszélt nyelvhez hasonlóan természetes módon használnak kölcsönzéseket, kódváltásokat, transzlingvális nyelvi gyakorlatokkal élnek, kreatívan felhasználják, „kihasználják” két- három, többnyelvű kódkészletüket (bővebben lásd: Bartha-Márku 2016, Márku 2017a,b,c).

Az internetes kommunikációban leginkább a metaforikus okokból bekövetkező kódváltásokat találhatunk, vagyis a transzlingvális

---

² Heltai János Imre: Transzlingváló kiskaté pedagógusoknak. <http://translanguedu.hu/wp-content/uploads/2017/10/Transzlingv.pdf>; [Letöltve: 2018. 12.11.]

³ Heltai János Imre és mtsai 2017. PÁL SZÁKO TETŐVO SÁJ DIKHEN O KHÁM Transzlingvális osztálytermi kommunikáció és hatékony tanulás szervezés Tiszavasváriban [Letöltve: 2018. 12.15.] <https://translanguedu.hu/kulcsfogalmak/>;

nyelvi gyakorlatok gyakran olyan szójátékok, nyelvi játékok, amelyek egy rejtettebb jelentésmezőt is tartalmaznak; a humor forrását azok értik meg, akik ismerik és értik a helyi nyelvhasználatot és/vagy követik az aktuálpolitikai és közéleti eseményeket.

A diskurzusokban és a kép-szövegekben, mémekben megjelenő kétnyelvűségi jelenségek vagy transzlingvális nyelvi gyakorlatok tehát:

- legtöbb esetben **szándékoltan** jelennek meg
- gyakran **a csoporthoz tartozás kifejezőeszközei**,
- a kevert „on- és offline” térben, a közösségi (etnikai, lokális) identitásmarkerként is funkcionálnak,
- a „*po zákárpátszki*”-ság⁴, a „*po násomu*”-ság kifejezőjeként funkcionálnak,
- valamint a nyelvi humor, kreativitás kifejezői.

1.kép-szöveg. Írásban jelentkező transzlingválás (*Bár-Eár*)

(Forrás: facebook.com)

A transzlingválás nem csak élőbeszédben, hanem írásban is jelentkezhet. Érdekes és látványos példái ennek a cirill és latin/magyar betűs írásmód keveréséből (1. kép-szöveg *Eár*, cirill B-vel), vagy az egyik nyelven született vizuális íráskép más nyelven való értelmezéséből adódó nyelvi játék.

---

⁴ po zákárpátszki - kárpátaljai módra, kárpátaljaiul, kárpátaljaiság; po násomu - a mi nyelvünkön, mi szerintünk, a mi módunkon

2. kép-szöveg. Répa (cirill Pina (Ripa)), sárgarépa (murok=nyelvjárási elem) – nyelvi játék a cirill és latin betűs írásmóddal

(Forrás: facebook.com)

3. kép. Avtómosó=autómosó

(Forrás: facebook.com)

A 3. példában (avtómosó) a kétnyelvű hirdetésen jelentkező interferencia egyrészt a kiejtésbeli hasonlóságnak, másrészt a magyar *u-v* betűkép hasonlóságának lehet a következménye.

Az sem ritka jelenség, hogy az ukrán alapnyelvű szövegben cirillre átírt magyar megnevezés, kifejezés jelenik meg jelentésbeli fordítás nélkül.

4. kép. Magyar szöveg ukrán betűkkel: Февум (Fevut= Fő út)
(*perevodcsik*=fordító, tolmács)

(Kép forrása: facebook.com/Dógok pozákárpátszki oldal)

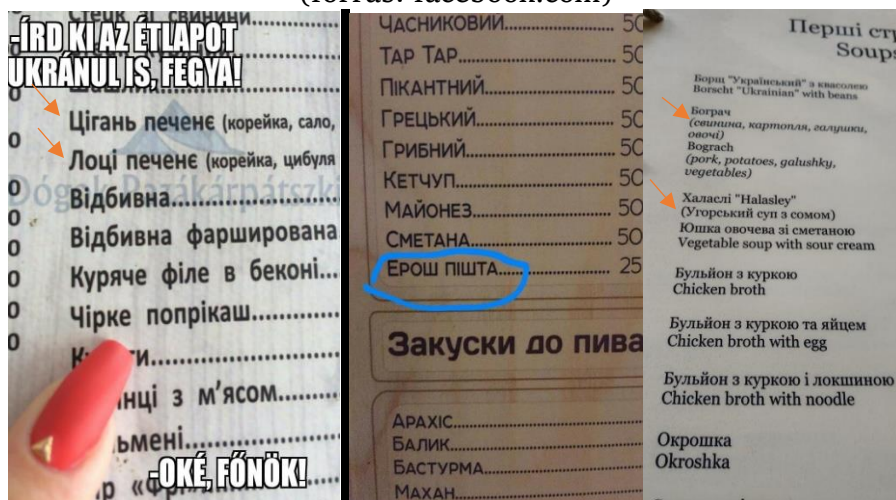
Pachné Heltai Borbála a geresdlaki többnyelvűséget (német-magyar- finn) kutatva arra a megállapításra jutott, hogy az új nyelvi kontextus (nem csak a fizikai térben, hanem a digitális térben is) új nyelvi gyakorlatokat alakít ki, a nyelvváltozatok új funkciókat tölthetnek be a nyelvhasználók értelmezési keretétől függően – például adott nyelvváltozat használata autentikussá tehet egy kulturális programot. Ezért a geresdlaki Gőzgombóc Fesztiválon például a helyi nyelvváltozatok, illetve a településre jellemző sokszínű nyelvi gyakorlatok szimbolikusan is a fesztivál hozzáadott értékévé válnak, hozzájárulva az egyediség megteremtéséhez (Pachné 2018 a,b).

Hasonló megfontolásból, az autentikusság, a hitelesség megteremtésért, valamint a hágón túlról érkező (benti) oroszajkú, és ukrán turisták elcsábításáért nagyon sok kárpátaljai étlapon szerepel hagyományos magyar étel megnevezése fonetikus átírással, cirill betűkkel. Ilyen például az alábbi étlapokon látható: *Laci pecsenye* (Лоці печене), *cigánypecsenye* (Цигань печене) *csirkepaprikás* (Чірке поприкаш), *Erős Pista* (Ерош пішта), *bográcsgulyás* (Бограч), *halászlé* (Халаслі).

5. Egynyelvűnek látszó étlapok Kárpátalján

(forrás: facebook.com)

Kép-szövegek, mémek

A netes kommunikáció egyik fő jellemzője, hogy multimediális: a szöveg mellett vagy helyett megjelennek a képek, videók, animációk. „Az írott szöveg egyre inkább a kép, a látvány kiszolgálója, ami leginkább a közösségi oldalakon (pl. Facebook, Twitter), web kettős szolgáltatásokon (pl. blogok, YouTube, Vimeo, Videá, Facebook), azonnali üzenetküldő szolgáltatásokon (pl. Viber, Facebook Messenger) érhető tetten. Ha pedig a mondanivalót kiegészíti a képiség, vagy épp a látványé a főszerep, akkor az írott szövegek is szükségszerűen módosulnak, például egyszerűbbé, összefogottabbá, rövidebbé válnak, telítődnek deiktikus (az írott szövegen kívüli képi tartalomra utaló) elemekkel. Megtanulnak az aktív felhasználók képre/képhez szöveget írni. Ennek talán a Facebookon erőteljesen terjedő képes-szöveges mémek a legjobb példái (Bódi 2015)”.

Az internetes mémek „a 21. századi hálózati kultúra egyik legegységibb és legújzerűbb jelenségcsoportját” (Pölcz 2016) alkotják; olyan populáris kommunikációs egységek, amelyek alkalmasak arra, hogy a hétköznapi internetfelhasználót – különösen a Facebook-olvasót – napi szinten szórakoztassák, felháborítsák vagy éppen megrendítsék (beszédaktusok) (vö. Istók 2018: 129).

A korpuszba olyan kép-szövegek és mémek kerülhettek be, amelyek:

- 1) többnyelvűségi jelenségeket, főleg kölcsönzéseket tartalmaznak, vagy
- 2) jellegzetes kárpátaljai témát, közéleti eseményt, szereplőt jelenítenek meg.

Az alábbi példákban egy vagy több kölcsönelem jelenik meg, és gyakran pont ezek jelen szituációban való használata a humor forrása is. A kárpátaljai magyar internethasználók által generált és terjesztett mémekről, amelyek multilingvis erőforrásokat jelenítenek meg, általában elmondható, hogy kárpátaljai magyaroknak szólnak, a csoporthoz tartozás, a kárpátaljaiság, az identitás markerei.

6. Kép-szöveg. Misálka = betonkeverő

(Kép forrása: *Dógok pozákárpátszki* facebook-oldal)

7. Kép-szöveg. Roszkladuska= összecsucskható ágy, nyugágy, vendégágy

(Kép forrása: *Dógok pozákárpátszki* facebook-oldal)

**8. Kép-szöveg. Plyanka=műanyag képernyővédő;
ekrán=képernyő; krészalódás=karcolódás**
(Kép forrása: Dógok pozákárpátszki facebook-oldal)

A specifikusan kárpátaljai mémek valamilyen tipikus/gyakori vagy éppen specifikus/ritka, csak a helyi közösséghez köthető témát jelenítenek meg. Az ilyen kárpátaljai kép-szövegek funkciója egyrészt a szórakoztatás, a humor kifejezése, másrészt pedig az azonnali és gyors vélemény-nyilvánítás. A mémek – a társadalmi, politikai, gazdasági élet történéseire reflektáló kritika, tiltakozás kinyilvánításának vizuális eszközei. Több szempontú elemzés lehetséges: például a nyelvi tájkép részeként, vagy a nyelvi ideológiák mentén is (lásd. Márku 2018 a, b, c; Kész-Márku 2018). Az alábbiakban néhány példa látható, melyek a közéleti eseményekre, sokakat érintő problémákra reflektálnak.

**9. Kép-szövegek. Nárusál=izgul, pánikol; pavarat= irányjelző;
stráfol=pénzbüntetést kiszab**

(Kép forrása: Dógok pozákárpátszki facebook-oldal)

10. Kép-szövegek. Szmenaváltás=műszakváltás (a határátkelőhelyen)

(Képek forrása: *Dógok pozákárpátszki* facebook-oldal)

11. Közéleti, politikai eseményekre reflektáló mémek. Povesztká (paveszka) =behívó sorkatonai szolgálatra

(Képek forrása: *Dógok pozákárpátszki* facebook-oldal)

12. Mémek a kárpátaljai utak állapotáról. (Paddamvédő= fából ácsolt aljzat; siblyanka=törmelék; szolyárka=gázolaj; deputát=népképviselő; stukaturka=ház vakolata)

(Képek forrása: *Dógok pozákárpátszki* facebook-oldal)

13. Mémek a kárpátaljai utak állapotáról (forrás: facebook.com)

Következtetések

A kutatási program eredményei azt mutatják, hogy a kárpátaljai magyar közösség a multimodális, online kommunikációjában is preferálja saját kisebbségi anyanyelvét, bátran használja többnyelvű nyelvi erőforrásait transzlingvális gyakorlatokat hozva létre, és ezeket tudatosan használja ki a csoporthoz tartozás, a nyelvi kreativitás eszközeiként. Ehhez a kutatáshoz hasonló, a többnyelvű és multimodális, különböző kompetenciájú és nyelvvideológiai háttérű régi és „új beszélőknek” (O'Rourke–Pujolar–Ramallo 2015) együttesen teret adó komplexitás különféle aspektusait vizsgáló eddigi empirikus kutatások eredményei egyértelművé teszik: *a kisebbségi nyelvi közösségek fennmaradásában, megerősödésében, a stabil mindennapi többnyelvűség fenntarthatóságában a virtuális tér kiemelt szerepet játszik, nem csupán mint az informális interakciók hálózatának közege, hanem a multilingvis és multimodális tudásszerzés egyre kiemeltebbé váló tanulási kontextusa is* (erről lásd még Bartha 2017, Hámori 2017). Ahhoz azonban, hogy minderre kisebbségi közegben is valóban hatékony és támogató stratégiák születhessenek, a mostanihoz hasonló, további célzott és összehasonlító empirikus kutatásokra, valamint gyökeres szemléletváltásra van szükség a tudomány, az oktatás, a nyelv(oktatás)politika számos területén (vö. Bartha 2017, García – Flores 2012).

Irodalom:

- Androutsopoulos, Janis 2006a. Introduction: Sociolinguistics and computer-mediated communication. *Journal of Sociolinguistics*, 10(4), 419-438.
- Androutsopoulos, Jannis 2006b Multilingualism, diaspora, and the Internet: Codes and identities on German-based diaspora websites. *Journal of Sociolinguistics* 10/4, 2006: 520-547.
- Bartha Csilla 2017. Multimodális szemiotikai repertoárok, ideológiai többszólamúság és reflexivitás: A vizuális nyelvek kritikai nyelv(észet)i

- tájképe. Plenáris előadás. Absztrakt. In: *Nyelvi tájkép, nyelvi sokszínűség. Műhelykonferencia, 2017. szeptember 22-23. Sapientia EMTE, Csíkszereda.*
- Bartha Csilla, Márku Anita 2016. Kreatív nyelvhasználat: a kárpátaljai magyarok digitális kommunikációjának néhány példája In: Hires-László Kornélia (szerk.). *Nyelvhasználat, kétnyelvűség: Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont kutatásaiból II.* 232 p. Ungvár: Aurdor-Shark, 2016. pp. 61-77.
- Bartha Csilla, Márku Anita, Pachné Heltai Borbála 2016. Többnyelvű nyelvhasználat identitásépítő gyakorlatai digitális diskurzusokban. In: *Élőnyelvi kutatások és a dialektológia. 19. Élőnyelvi konferencia, Absztraktfüzet.* Sapientia EMTE, Marosvásárhelyi Kar. 31-32.
- Bódi Zoltán 2015. Az internetes nyelvváltozatokról. *e-nyelv.hu magazin.* 2015/3. <http://e-nyelvmagazin.hu/szerzo/?sz=88> (2015.11.11)
- Coulmas, Florian 2018. An Introduction to Multilingualism. Language in a Changing World. Oxford, University Press, 320 pp.
- Crystal, David 2001/2004. *Language and the Internet.* Cambridge University Press
- Csernicskó István 1998. *A magyar nyelv Ukrajnában (Kárpátalján).* Budapest: Osiris.
- Csernicskó István szerk. 2010. *Megtart a szó. Hasznosítható ismeretek a kárpátaljai nyelvhasználatról.* Beregszász.
- Csernicskó István szerk. 2003. *A mi szavunk járása. Bevezetés a kárpátaljai magyar nyelvhasználatba.* Ungvár: PoliPrint Kft.
- Cunliffe, Daniel 2007. Minority Languages and the Internet: New Threats, New Opportunities. In: Cormack, Mike – Hourigan, Niamh szerk., *Minority Language Media. Concepts, Critiques and Case Studies.* Clevedon: Multilingual Matters.133-150.
- García, Ofelia – Flores, Nelson 2012. Multilingual pedagogies. In: Martin-Jones, Marilyn – Blackledge, Adrian – Creese, Angela (ed.) *The Routledge Handbook of Multilingualism.* New York: Routledge. 232-246.
- García, Ofelia – Johnson, Susana Ibarra – Seltzer, Kate 2017. *The translanguaging Classroom. Leveraging Students Bilingualism for Learning.* Caslon, Philadelphia.
- García, Ofelia – Kleyn, Tatyana 2016. *Translanguaging with Multilingual Students: Learning from Classroom Moments.* Routledge, New York.
- Hámori Ágnes 2017. Egy orális kultúra vizualitása: cigány nyelvhasználat, írások és képek a Facebook virtuális terében. Tudományos előadás. Absztrakt. In: *Nyelvi tájkép, nyelvi sokszínűség. Műhelykonferencia, 2017. szeptember 22-23. Sapientia EMTE, Csíkszereda.*
- Heltai János Imre 2017. Transzlingváló kiskaté pedagógusoknak. <http://translangedu.hu/wp-content/uploads/2017/10/Transzlingv.pdf>; [Letöltve: 2018. 12.11.]
- Heltai János Imre és mtsai 2017. PÁL SZÁKO TETŐVO SÁJ DIKHEN O KHÁM Transzlingvális osztálytermi kommunikáció és hatékony tanulás-szervezés Tiszavasváriban. <https://translangedu.hu/kulcsfogalmak/>; [Letöltve: 2019. 02.05.]

- Istók Béla 2018. Humoros vagy sértő? Az internetes mémek elmélete és gyakorlata. *Századvég*, 87. sz. (Humor). 127–153.
- Jewitt, Carey (2009)2014. *The Routledge Handbook of Multimodal Analysis*. Abingdon, Oxon; Milton Park, Oxfordshire: Routledge.
- Kész Réka – Márku Anita 2018. Párhuzamok a feliratos falvédők és az internetes mémek között. In: Máté Réka – Karmacsi Zoltán szerk. *Nyelvek és nyelvváltozatok térben és időben. Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont kutatásaiból IV. „RIK-U”*, Ungvár: 2018. 94–118. old.
- Koike, Dale A. and Carl S. Blyth ed. 2015. *Dialogue in Multilingual and Multimodal Communities*. Dialogue Studies (DS), John Benjamins Publishing Company, Amsterdam/Philadelphia. 314 pp.
- Leppänen, Sirpa – Peuronen, Saija 2012 Multilingualism on the internet. In: Martin-Jones, Martin – Blackledge, Adrian – Creese, Angela szerk., *The Routledge Handbook of Multilingualism*. London and New York: Routledge. 384–402.
- Márku Anita 2013. „Po zánkárpátszki” Kétnyelvűség, kétnyelvűségi hatások és kétnyelvű kommunikációs stratégiák a kárpátaljai magyar közösségben. Ungvár: „Líra” Poligráfcentrum.
- Márku Anita 2015. Az internetes nyelvhasználat kutatásának lehetőségei a kárpátaljai magyarok gyakorlóközösségeiben. In: Márku Anita–Hires-László Kornélia szerk. *Nyelvoktatás, kétnyelvűség, nyelvi tájkép. Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont kutatásaiból*. Ungvár, Autdor-Shark: 71–89.
- Márku Anita 2016. A kárpátaljai magyarok internetes nyelvhasználat: nyelvi kontaktus, identitás és kreativitás. In: Bartha Csilla (szerk.) *Általános Nyelvészeti Tanulmányok 28.: A többnyelvűség dimenziói: terek, kontextusok, kutatási távlatok*. 372 p. Budapest: Akadémiai Kiadó, 2016. pp. 129–146.
- Márku Anita 2017a. A kárpátaljai magyarok internetes nyelvhasználat: identitás és digitális identitás. In: Márku Anita és Tóth Enikő szerk. *Többnyelvűség, regionalitás, nyelvoktatás. Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont kutatásaiból III.* 137–153 pp.
- Márku Anita 2017b. Nyelvi kreativitás és többnyelvűség a kárpátaljai magyarok internetes nyelvhasználatában. In: Koutny Ilona at all ed. *A hungarológia ma: nyelvészet, kultúra és oktatás. Hungarologia dzisiaj: jezykoznanstwo, kultura i dydaktyka*. UAM, Filologia Węgierska na Poznan, Lengyelország. 2017. 161–173. old.
- Márku Anita 2018a. Kontaktusjelenségek a kárpátaljai magyarok internetes nyelvhasználatában. In: *Acta Hungarica XXIII. évf.*, 2018., Ungvár, 204–215.
- Márku Anita 2018b. Transcarpathian Hungarians as new speakers in the social network. In: Máté Réka – Karmacsi Zoltán szerk. *Nyelvek és nyelvváltozatok térben és időben. Tanulmányok a Hodinka Antal Nyelvészeti Kutatóközpont kutatásaiból IV. „RIK-U”*, Ungvár: 2018. 86–94. old.

- Márku Anita 2018c. Kárpátaljai magyarul a mémek világában. Dégi Zsuzsanna, Tankó Enikő, Tódor Erika-Mária (szerk.): *Nyelvi tájkép, nyelvi sokszínűség I-II*. Sapiientia EMTE Csíkszeredai Karának Humán-tudományok Tanszéke, valamint az MTA Nyelvtudományi Intézete szervezésében. Konferenciakötet. Csíkszereda.
- Márku, Anita 2017c. *Hungarian minority in Ukraine, as new speakers in the social network*. Poster. XVI. ICML Conference URL: 16th International Conference on Minority Languages & 34th Summer School of Applied Language Studies). Finland, Jyväskylä, 28–31 August 2017.
- Márku, Anita and Bartha, Csilla 2015. Researching the internet language use as a modern trend in applied linguistics. In: ed. by Ilona Huszti and Ilona Lechner: *Modern trends in foreign language teaching and applied linguistics*. Proceeding of the international conference 'Modern trends in foreign language teaching and applied linguistics in the twenty-first century: Meeting the challenges', 11-12 April, 2014). Beregszász/Berehovo 2015. 156–168.
- Meissner, Fran and Vertovec, Steven ed. 2016. *Comparing Super-Diversity*. Ethnic and Racial Studies. Routledge, London and New York, 125 pp.
- Milroy, James, & Milroy, Lesley 1985. Linguistic change, social network and speaker innovation. *Journal of Linguistics*, Volume 21/Issue 02, 339-384.
- O'Rourke et al. 2015. New speakers of minority languages: the challenging opportunity-Foreword. *International Journal of the Sociology of Language*. Volume 2015, Issue 231, Pages 1–20.
- O'Rourke, B, Pujolar, J & Ramallo, F. 2015. 'New speakers of minority languages: the challenging opportunity - Foreword'. *International Journal of the Sociology of Language*, no. 231.
- Osterroth, Andreas 2015 *Das Internet-Meme als Sprache-Bild-Text*. IMAGE, Ausgabe 22, 07/2015 URL: <http://www.gib.uni-tuebingen.de/own/journal.pdf>; [Letöltve: 2017. augusztus 15.]
- Pachné Heltai Borbála 2017. "Nyelvcseré és szezonális migráció egy többnyelvű magyarországi közösségben: Nyelvi gyakorlatok, ideológiák és kommodifikáció társadalmi folyamatok nexusában". PhD Értekezés. Kézirat. ELTE BTK Nyelvtudományi Doktori iskola.
- Pachné Heltai Borbála 2018a. When Hungarian and Finnish Meet a Local German Variety: New Everyday Linguistic Practices in a Settlement of Southern Hungary In: Kovács, Magdolna; Ulriikka, Puura; Outi, Tánzos (szerk.) *Multilingual Practices in Finno-Ugric Communities*. Helsinki, Finnország: Finno-Ugric Society, University of Helsinki Finno-Ugric Language Section, (2018) pp. 231-262., 32 p.
- Pachné Heltai Borbála 2018b. Kommodifikáció, médiadiskurzus, kódváltás: Egy rádióműsor többnyelvű társalgásrészleteinek elemzése In: Csepregi, Márta; Salánki, Zsuzsa -A többnyelvűség dinamikája : A többnyelvűség megnyilvánulásai finnugor nyelvű közösségekben, Budapest, Magyarország : ELTE BTK Finnugor Tanszék, Numi-Tórem Finnugor Alapítvány, (2018) pp. 115-136., 22 p.

Pölcz Róbert 2016 Internetes mémek, vírusok, (poszt?)memetika – rövid kutatástörténeti bevezető. *Apertúra*, 2016. ősz.

<http://uj.apertura.hu/2016/osz/polcz-internetes-memek-virusok-posztmemetika-rovid-kutatastorteneti-bevezeto/>; [2017. július 15.]

Vertovec, Steven 2007. Super-diversity and its implications. *Ethnic and Racial Studies*, 30, 1024-1054.